

Dariusz Gardocki SJ

CHRYSTOLOGIA INTEGRALNA
W UJĘCIU OLEGARIO GONZÁLEZA
DE CARDEDALA

SERIA BOBOLANUM

Nr 16

REDAKCJA NAUKOWA

dr hab. Piotr Aszyk SJ

prof. dr hab. Józef Kulisz SJ

prof. dr hab. Zbigniew Kubacki SJ

Dariusz Gardocki SJ

CHRYSTOLOGIA INTEGRALNA
W UJĘCIU
OLEGARIO GONZÁLEZA
DE CARDEDALA

WARSZAWA 2021

Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum, Warszawa 2021
© Dariusz Gardocki SJ

Dariusz Gardocki ORCID 0000-0002-5541-9154

Redakcja i korekta
Dorota Oleszczak

Projekt graficzny i skład
Marek Kruszyński SJ

Recenzja naukowa
ks. dr hab. Janusz Lekan, prof. KUL
o. prof. dr hab. Paweł Warchoł OFMConv

IMPRIMI POTEST

Prowincja Wielkopolsko-Mazowiecka Towarzystwa Jezusowego,
L. dz. 2021/15/NO/P, Warszawa 18 listopada 2021,
Zbigniew Leczkowski SJ, Prowincjał.

ISBN 978-83-959422-6-6

Wydawnictwo Naukowe Collegium Bobolanum
02-532 Warszawa, ul. Rakowiecka 61
tel. +48 783 526 956
wydawnictwo@bobolanum.pl
wydawnictwo.bobolanum.pl

Druk
DRUKARNIA DSS, Wola Aleksandra

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
-------------	---

Rozdział I

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

1. Cel i miejsce chrystologii	20
2. Źródła i metoda chrystologii	28
3. Redukcjonistyczne ujęcia chrystologii i jej aktualne trudności	33
4. Niezbywalne elementy chrystologii i nowe wyzwania stojące przed nią dzisiaj	39
5. Podsumowanie	50

Rozdział II

GŁÓWNE KATEGORIE CHRYSOLOGII OLEGARIO GONZÁLEZA DE CARDEDALA

1. Kategoria „spotkania”	55
2. Kategoria „drogi”	61
3. Kategoria „celu” i „tajemnicy”	66
4. Podsumowanie	71

Rozdział III

ZIEMSKA HISTORIA JEZUSA Z NAZARETU - SPOJRZENIE Z ZEWNĄTRZ

1. Przepowiadanie i działalność Jezusa z Nazaretu na rzecz królestwa Bożego	76
2. Relacja Jezusa do Boga	84
3. Postawa Jezusa wobec własnej śmierci	86

4. Proces Jezusa i śmierć na krzyżu	94
4. Podsumowanie	98

Rozdział IV

REFLEKSJA NAD OSOBĄ JEZUSA W ŚWIETLE PASCHY – SPOJRZENIE OD WEWNĄTRZ

1. Fundament wiary paschalnej.....	102
2. Zmartwychwstanie Jezusa jako wydarzenie teologiczne	109
3. Zmartwychwstanie jako punkt wyjścia dla chrystologii <i>explicite</i>	114
4. Przejście od chrystologii funkcjonalnej do chrystologii ontologicznej	118
5. Filary pierwotnego kerygmatu chrystologicznego	125
6. Podsumowanie	128

Rozdział V

ZBAWCZE ZNACZENIE MISJI I ŚMIERCI JEZUSA W ŚWIETLE NOWEGO TESTAMENTU

1. Postawa Jezusa wobec zła	133
2. Zbawczy wymiar śmierci Jezusa	136
3. Jezus Chrystus jako Zbawiciel i Pośrednik zbawienia	141
4. Podsumowanie	148

Rozdział VI

JEZUS CHRYSTUS JAKO JEDYNY ODKUPICIEL CZŁOWIEKA I ŚWIATA – REFLEKSJA SYSTEMATYCZNA

1. Wstępne założenia antropologiczno-teologiczne dla rozumienia zbawienia	152
2. Jezus Chrystus jako jedyny i uniwersalny Pośrednik zbawienia	156
3. Główne modele zbawienia i klasyczne aksjomaty soteriologiczne	166
4. Współczesne modele soteriologiczne	172
5. Miłość Boga jako podstawowa kategoria soteriologiczna	182

6. Problemy i zadania stojące przed soteriologią dzisiaj	187
7. Podsumowanie	197

Rozdział VII

JEZUS CHRYSZTUS W WIERZE KOŚCIOŁA

1. Nowotestamentowe artykuły wiary	203
2. Sobór Nicejski (325)	215
3. Sobór Nicejsko-Konstantynopoliński I (381)	221
4. Sobór Efeski (431) i formuła zgody (433)	223
5. Sobór Chalcedoński (451)	229
6. Sobór Konstantynopoliński II (553)	238
7. Sobór Konstantynopoliński III (680-681) i Nicejski II (787)	242
8. Podsumowanie	248

Rozdział VIII

ONTOLOGIA JEZUSA CHRYSZTUSA I ONTOLOGIA WCIELENIA

1. Wcielenie w <i>Starym Testamencie</i>	253
2. Wcielenie w <i>Nowym Testamencie</i>	257
3. Wcielenie jako wydarzenie, paradoks i tajemnica	264
4. Motyw i cel wcielenia	269
5. Unia hipostatyczna formą dokonanego wcielenia	271
6. Świadomość Jezusa Chrystusa	276
7. Nowy obraz i nowe oblicze Boga objawione we wcieleniu	286
8. Podsumowanie	293

Rozdział IX

ISTOTA I WIARYGODNOŚĆ WIARY W CHRYSZTUSA W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNEJ KULTURY

1. Wpływ chrześcijaństwa na kulturę	299
2. Dialog z kulturą jako miejsce zewnętrzne teologii	304

3. Objawienie Boże jako miejsce wewnętrzne teologii	311
4. Wcielenie jako istota chrześcijaństwa i miejsce całościowe teologii	316
5. Jezus Chrystus jako ludzka twarz Boga	323
6. Podsumowanie	330
ZAKOŃCZENIE	333
Bibliografia.....	338
1. Źródła	338
2. Literatura ogólna	342

WSTĘP

„Osoba, życie, śmierć, zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa są tak centralne dla tajemnicy chrześcijańskiej, że mawiano niekiedy - nie bez racji - że »chrześcijaństwo jest Chrystusem«¹. Tym, co odróżnia chrześcijaństwo od innych religii, a zarazem odsłania jego radykalną nowość w stosunku do nich, jest prawda o wcieleniu Syna Bożego, którym jest Jezus z Nazaretu. Mówi ona bowiem o tym, że Bóg stał się człowiekiem. Innymi słowy, o humanizacji Boga, o Jego ucłowieczeniu się w Chrystusie, co jest największym wyzwaniem i jednocześnie skandalem dla rozumu ludzkiego. Zgorszeniem dla pogan, jak pisze św. Paweł, głupstwem dla Żydów, mocą zaś i mądrością Bożą dla wierzących (por. 1 Kor 1, 23-24). Tymczasem chrześcijańska prawda o wcieleniu proponuje człowiekowi rzecz niesłychaną, a mianowicie odczytanie związku, jaki jest możliwy między Bogiem i człowiekiem. Pokazuje, ile znaczymy dla Boga, skoro On sam osobiście w swoim Synu wkroczył w nasz świat, stał się jednym z nas i dzielił nasze przeznaczenie. Odkrywa jednocześnie przed nami to, kim jest naprawdę Bóg i kim jest człowiek; jakie jest nasze prawdziwe pochodzenie i cel, do którego zdążamy. Dlatego Chrystus, Bóg-człowiek, Syn Wcielony jest drogą w podwójnym tego słowa znaczeniu: jako Ten, w którym Bóg przychodzi do człowieka, i jako Ten, który prowadzi ludzi do Ojca. Jest osobą, w której drogi te spotykają się ze sobą i, co więcej, stają się jednością. W Nim nasza ludzka historia stała się historią Boga, który związał się osobowo i w sposób nierozzerwalny z ludzkością i pozostaje w niej osobiście zaangażowany w dialog zbawienia i w darze, jaki czyni z siebie samego w Chrystusie.

Chrześcijańska nauka o wcieleniu niesie zatem ze sobą radykalny przewrót w tym, co dotyczy myślenia, pojmowania i rozumienia za-

¹ Jacques DUPUIS, *Wprowadzenie do chrystologii*, tłum. Władysław Zasiura (Kraków: WAM, 1999), 8.

równy Boga, człowieka i świata, jak i relacji, jaka między nimi istnieje i może istnieć, a zarazem dokonuje go. Wskazuje także na „nadmiar, tak niezbędny człowiekowi do przekraczania siebie”² i do tego, by mógł on siebie w pełni zrozumieć i stawać się coraz bardziej sobą. W tym też przejawia się permanentna moc oddziaływania Chrystusa na ludzi żyjących w różnych kulturach i w różnych obszarach geograficznych, zarówno w przeszłości, jak i dzisiaj. Jej podstawą jest to, że Chrystus jest najdoskonalszym obrazem Boga niewidzialnego, a zarazem zwierciadłem, w którym człowiek może rozszyfrować samego siebie. W związku z tym można powiedzieć, że chrystologia stanowi antropologię prorocką, ponieważ „wpisała ona tekst teologiczny (Księgę Rodzaju) w tekst filozoficzny zachodniej antropologii (Platon, Arystoteles)”³. Ta moc oddziaływania Chrystusa wynika także z wiary, która mówi o tym, że Jezus jako pierwszy z ludzi zwyciężył śmierć i żyje. Jest nadal obecny i działa w świecie za pośrednictwem swojego Ducha i wspólnoty Kościoła, która jest szczególnym miejscem spotkania z Chrystusem Zmartwychwstałym. Miejscem, w którym przechowywana jest pamięć o Jezusie i gdzie uobecnia się tajemnica naszego zbawienia i są dostępne owoce Jego zbawczej męki.

Dlatego wiara w Chrystusa jest nierozzerwalnie związana z Kościołem, ze świadectwem wiary apostołów, świadków życia, śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Świadectwo to zostało spisane i przekazane na kartach *Ewangelii*, które opowiadają o historii Jezusa odczytanej na nowo z perspektywy wydarzeń paschalnych. Dlatego nie ma innego dostępu do Jezusa poza tym, co zostało nam przekazane w wierze i w świadectwie pierwotnego Kościoła, dla którego Jezus z Nazaretu jest Chrystusem i Synem Bożym. Chrystus i Syn Boży jest zaś tożsamy z Jezusem z Nazaretu. Stąd Jezus Chrystus, w którego wierzy Kościół, jest równocześnie postacią historyczną i teologiczną. Z tego też względu można patrzeć na osobę Jezusa z perspektywy wyłącznie historycznej, jak miało to miejsce w dziewiętnastowiecznych poszukiwaniach, których celem było dotarcie do „prawdziwego Jezusa”, czyli „Jezusa historycznego” czy też „Jezusa historii”, którego obraz różni się jednak od tego, co na Jego temat mówi dogmat kościelny. Badania te doprowadziły bowiem do przeciwstawiania Jezusa historii Chrystusowi wiary, a tym samym

² Adolphe GESCHÉ, *Chrystus*, tłum. Agnieszka Kuryś (Poznań: W drodze, 2005), 8.

³ Tamże, 9.

do konkluzji, że kim innym jest Jezus historii, a kim innym Chrystus wiary⁴. Można też patrzeć na osobę Jezusa z perspektywy wiary, dla której punktem wyjścia są świadectwa ewangeliczne, w których historia Jezusa jest już historią opowiedzianą i poddaną interpretacji teologicznej w świetle zmartwychwstania Jezusa. Punktem dojścia jest natomiast dogmat chrystologiczny. Wymienione dwa możliwe podejścia badawcze do osoby Jezusa wywołują pytanie o to, czy istnieje uzasadnione powiązanie, pozwalające nam przejść od Jezusa historii do Chrystusa wiary i odwrotnie, od Chrystusa wiary do Jezusa historii. Pytanie to umiejscawia nas w samym sercu współczesności, dla której jest ono wciąż aktualne i stale przez nią podnoszone.

Zainteresowanie Jezusem z Nazaretu jest związane przede wszystkim z tym, co na Jego temat mówi wiara, ale także z oddziaływaniem Jego osoby na dzieje ludzkości i historię narodów. Również z tym, że wiara w Chrystusa ukształtowała cywilizację Zachodu, jego kulturę, filozofię i antropologię, których nie da się zrozumieć w oderwaniu od konkretnej osoby Chrystusa, tj., jak zostało powiedziane, postaci zarówno historycznej, jak i teologicznej. „Bez tej osoby Człowieka – Boga, w której można rzec, zebrane zostało całe objawienie tego, czym jest Bóg (*Stary Testament*) i całe odkrycie tego, czym jest człowiek (Grecja)? Czyżby odkryto wreszcie Boga, aby zrozumieć człowieka, a człowieka – aby zrozumieć Boga?”⁵.

I chociaż chrześcijaństwo przyczyniło się w znacznym stopniu do rozwoju Europy i ukonstytuowało ją jako kontynent, to jednocześnie pojawia się dzisiaj swego rodzaju paradoks, którego istota polega na tym, że chrześcijańskie korzenie Europy i jej przeszłość coraz mniej brane są pod uwagę, a nawet odrzucane w tym, co dotyczy tworzenia i budowania przyszłości kontynentu europejskiego. Co więcej, we współczesnej Europie powstaje i zaczyna dominować cywilizacja agnostyczna, która kontrastuje z postawą religijną nie tylko wcześniejszych pokoleń Europejczyków, lecz także ludzi żyjących dzisiaj na innych kontynentach.

Dlatego do istotnych zadań i wyzwania, jakie stają przed teologią dzisiaj, należy potrzeba podjęcia dialogu ewangelizacyjnego ze współ-

⁴ Więcej na ten temat zob. Henryk SEWERYNIAK, *Tajemnica Jezusa* (Warszawa: Biblioteka „Więzi”, 2001), 22-39; Józef KULISZ, *Wprowadzenie do teologii fundamentalnej* (Kraków: WAM, 1995), 54-66; Józef KULISZ, *Czasy nowożytne wyzwaniem dla chrześcijaństwa* (Warszawa: Bobolanum, 2001), 77-127.

⁵ Adolphe GESCHÉ, *Chrystus*, 9.

czesną kulturą i współczesnym społeczeństwem. Teologiem, który podjął się tego zadania, jest Olegario González de Cardedal⁶, uważany za jednego z najwybitniejszych teologów hiszpańskich XX wieku, którego twórczość niestety w Polsce jest mało znana. Świadczy o tym fakt, że jego myśli teologicznej, konkretnie mówiąc soteriologii, został poświęcony jeden rozdział w książce napisanej przez ks. prof. Janusza Lekana, zatytułowanej *Jezus Chrystus Pośrednik zbawienia w hiszpańskiej teologii*

⁶ Urodził się w Lastra de Cano (Avila 1934). Studiował filozofię i teologię w Avila, gdzie w 1959 r. przyjął święcenia kapłańskie. Następnie podjął studia z teologii na Uniwersytecie w Monachium, gdzie w 1964 r. obronił doktorat. Studiował także filozofię i historię w Oxfordzie i na Katolickim Uniwersytecie w Waszyngtonie. Od 1966 do czasu przejścia na emeryturę, czyli do 2001 r., wykładał teologię na Papieskim Uniwersytecie w Salamance. Uczestniczył w III sesji Soboru Watykańskiego II (1964 r.). W latach 1969-1979 był członkiem Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Był także konsultorem Papieskiej Rady do Spraw Dialogu z Niewierzącymi (1982) i Papieskiej Rady do Spraw Kultury (1990). Pełnił także funkcję konsultora Konferencji Episkopatu Hiszpanii. Od 1984 r. jest członkiem Królewskiej Akademii Nauk Moralnych i Politycznych. W 2011 r. został laureatem nagrody w dziedzinie nauk teologicznych przyznawanej przez Watykańską Fundację Józefa Ratzingera-Benedykta XVI. Jest autorem ponad 40 książek. Do jego najważniejszych dzieł należą: *Misterio trinitario y existencia humana: Estudio histórico teológico en torno a San Buenaventura*, Madrid: Rialp 1966; *Teología y antropología: el hombre „imagen de Dios” en el pensamiento de San Tomás*, Madrid: Moneda y Crédito 1967; *Meditación teológica desde España*, Salamanca: Sígueme 1970; *Elogio de la encina: existencia cristiana y fidelidad creadora*, Salamanca: Sígueme 1973; *Ética y religión: la conciencia española entre el dogmatismo y la desmoralización*, Madrid: Cristianidad D.L. 1977; *La gloria del hombre: reto entre cultura de la fe y una cultura de la increencia*, Madrid: Editorial Católica 1985; *El catecismo posconciliar: contexto y contenidos* (z J. Martínez), Madrid: Ediciones Paulinas 1993; *Jesús de Nazaret: aproximación a la Cristología*, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos 1975; *Madre y muerte*, Salamanca: Sígueme 1993; *Introducción al cristianismo* (red.), Madrid: Caparrós 1994; *La teología española ante la nueva Europa*, Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca 1994; *Raíz de la esperanza*, Salamanca: Sígueme 1995; *Cuatro poetas de la otra ladera: Unamuno, Jean Paul, Machado, Oscar Wilde: prolegómenos para una cristología*, Madrid: Trotta 1996; *La entraña del cristianismo*, Salamanca: Secretariado Trinitario 1997; *Salvador del mundo: historia y actualidad de Jesucristo* (z J. I. Gonzálezem Fausem, J. Ratzingerem), Salamanca: Secretariado Trinitario 1997; *La Iglesia en España: 1950-2000* (red.), Madrid: PPC 1999; *Cristología*, Madrid: Biblioteca Autores Cristianos 2001; *Historia, hombres, Dios*, Madrid: Cristianidad 2005; *Fundamentos de Cristología I. El camino*, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos 2005; *Ratzinger y Juan Pablo II: la Iglesia entre dos milenios*, Salamanca: Sígueme 2005; *Fundamentos de Cristología II. Meta y misterio*, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos 2006; *El quehacer de la teología: Génesis. Estructura. Misión*, Salamanca: Sígueme 2008; *El Rostro de Cristo*, Madrid: Encuentro 2012; *El hombre ante Dios. Razón y testimonio*, Salamanca: Sígueme 2013; *Cristianismo y mística*, Madrid: Trotta 2015; *Jesucristo. Soledad y Compañía*, Salamanca: Sígueme 2016.

posoborowej. Natomiast w Europie (dotyczy to głównie Hiszpanii, a także Włoch) powstało kilka prac, które przybliżają różne aspekty myśli teologicznej Cardedala.

Obszar poszukiwań teologicznych Cardedala wyznaczają takie tematy, jak Chrystus, Kościół, Trójca, człowiek, kultura – właściwe dla teologii fundamentalnej, chrystologii, eklezjologii, antropologii i duchowości. Stąd w jego dziełach „widać połączenie misterium trynitarnego i chrześcijańskiego istnienia, teologii i antropologii, etyki i religii. Jego zdaniem chrześcijaństwo mieści w sobie stworzenie i wcielenie, łaskę i grzech, monoteizm i Trójcę, misję Syna i misję Ducha, jednostkę jako absolut i Kościół jako władzę”⁷. Tym, co interesuje w sposób szczególny teologa z Salamanki, jest problematyka dotycząca chrystologii, w której łączy on ze sobą w sposób harmonijny wątki właściwe dla teologii fundamentalnej i chrystologii, przez co pokazuje związek, jaki istnieje między fundamentami wiary i treścią wiary. Dzięki temu jego refleksję można uznać za odnowiony sposób uprawiania teologii, który czyni zadość wymogom płynącym zarówno ze strony Objawienia i Tradycji, jak i rozumu poszukującego zrozumienia i wyjaśnienia wiary w dzisiejszym świecie. Dlatego w tworzonej przez siebie teologii uwzględnia on następujące trzy poziomy: „*auditus fidei*, czyli przyjęcie objawienia; *intellectus fidei*, czyli zgłębianie treści wiary i jej misterii; *locutio fidei*, czyli przekaz obu tych poziomów, dostosowany do teraźniejszości”⁸.

Odnosi się to także do chrystologii opracowywanej przez hiszpańskiego teologa i znajduje w niej swoje zastosowanie. Jego zdaniem każde pokolenie chrześcijan staje wobec zadania, które jest takie samo, a jednocześnie nowe: „spotkać Boga i pozwolić na bycie spotkanym przez Niego. Przejść od rozumu do wiary; od wiary i rozumu do życia”⁹. „Ukazać skarb, jakim jest żywa wiara w Chrystusa, piękno Jego osoby i prawda Jego życia”¹⁰. By to uczynić, potrzeba chrystologii, która uwzględnia nie tylko dane pochodzące z Objawienia i Tradycji, lecz także sytuację, potrzeby, pytania i stan duchowy oraz wrażliwość współczesnego człowieka. Chrystologii, która będzie głównie „fundamentalna” w tym

⁷ Janusz LEKAN, *Jezus Chrystus Pośrednik zbawienia w hiszpańskiej teologii posoborowej* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010), 294.

⁸ Tamże, 294.

⁹ Olegario González de CARDEDAL, *Historia, hombres, Dios* (Madrid: Cristianidad, 2005), 475. Wszystkie cytaty, o ile nie zaznaczono inaczej, w tłumaczeniu autora niniejszej pracy.

¹⁰ Olegario González de CARDEDAL, *El Rostro de Cristo* (Madrid: Encuentro, 2012), 22.

sensie, że kładzie fundamenty dla wiary w świecie zsekularyzowanym. Będzie jednocześnie chrystologią dogmatyczną, tzn. chrystologią, która skupia się na ukazaniu tego, co stanowi samą istotę wiary, i jej wyjaśnieniu w sposób zrozumiały i przystępny dla ludzi żyjących dzisiaj.

Przedmiotem niniejszej pracy jest przedstawienie chrystologii integralnej w ujęciu Olegaria González de Cardedal¹¹. W tworzonej przez siebie nauce dąży on bowiem, z jednej strony, do przewyciężenia podziału na chrystologię oddolną i chrystologię odgórną, z drugiej zaś do ich zintegrowania i zespolenia, pojmując jednocześnie człowieka jako całość, tzn. jako osobę myślącą i wierzącą. Celem tak pojętej chrystologii jest także ożywienie i umocnienie wiary oraz pogłębienie duchowego doświadczenia chrześcijańskiego zarówno w wymiarze osobistym, jak i wspólnotowym, na drodze systematycznego uporządkowania i wyjaśnienia prawd wiary. Dlatego w swojej chrystologii badacz zajmuje się nie tylko przedstawieniem teoretycznym prawd chrystologicznych, ich interpretacją i wykazaniem ich wiarygodności, lecz także ich praktycznym przełożeniem na życie ludzi wierzących, by w ten sposób mogły one na nich oddziaływać i kształtować ich byt jako chrześcijan¹². Chrystologia przez niego tworzona jest chrystologią integralną także z tego względu, że uwzględnia i trzyma w owocnym napięciu uzupełniające się aspekty tajemnicy, takie jak soteriologia i chrystologia, chrystologia funkcjonalna i ontologiczna, chrystologia i trynitologia, chrystologia i pneumatologia, chrystologia i eklezjologia, chrystologia i duchowość. Cechą charakterystyczną chrystologii Cardedala jest to, że w jej centrum umieszczona została tajemnica wcielenia, na którą autor patrzy z perspektywy zarówno trynitarnej, jak i antropologicznej. W ten sposób pokazuje związek, jaki istnieje między teocentryzmem i chrystocentryzmem, między chrystologią i antropologią. Dlatego teologię przez niego tworzoną możemy określić z jednej strony mianem „teologii teologicznej”, ponieważ wychodzi ona od Objawienia, z drugiej – „teologii antropologicznej”, ponieważ ma ona na uwadze także człowieka jako

¹¹ W tym miejscu warto zauważyć, że samo pojęcie „chrystologia integralna” zostało ukute przez Papieską Komisję Teologiczną, która określiła jednocześnie zasadnicze elementy tego typu chrystologii. PONTIFICIA COMMISSIONE BIBLICA, *Biblia e Cristologia* (Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1987), 71. Więcej na ten temat zob. Dariusz GARDOCKI, „Metodologia chrystologii wyzwolenia i jej wkład w rozwój współczesnej chrystologii na tle nowotestamentowej refleksji chrystologicznej”, *Bobolanum*, nr 10/2 (1999): 426-428.

¹² Sergio de la Cruz LOERA, *La cristología del encuentro en Olegario González de Cardedal. Contenido y perspectivas* (Roma: Universidad Pontificia Salesiana, 2009), 14-15.

adresata Bożego objawienia. Jest ona zatem próbą połączenia obu wymienionych typów teologii, które łączy, według hiszpańskiego teologa, tajemnica wcielenia; konkretnie mówiąc, osoba Jezusa Chrystusa, Boga-Człowieka.

Tym, co pozwoliło na sformułowanie tematu niniejszej pracy, była przeprowadzona analiza twórczości Caredadala. Temat ten wydaje się oddawać całość i istotę rozważań chrystologicznych hiszpańskiego teologa. Pozwala także ukazać oryginalność jego propozycji i jej wkład w rozwój współczesnej myśli chrystologicznej. Takie ujęcie nie zostało jeszcze podjęte i opracowane przez innych teologów, którzy zajmowali się chrystologią Caredadala. W studium tym zastosowano metodę historyczno-analityczno-syntetyczną, zgodną z celem przeprowadzonych w nim badań, które zawierają aspekt historyczny, ponieważ koncentrują się na analizie dzieł powstałych na przestrzeni kilkudziesięciu lat i obejmujących całość bogatej twórczości hiszpańskiego teologa. Z historii też dowiadujemy się, jak i czego Kościół i teologowie nauczali na temat osoby Jezusa Chrystusa. Zastosowano również metodę spekulatywną, ponieważ przeanalizowano i zestawiono odpowiednie teksty źródłowe dotyczące przede wszystkim problematyki chrystologicznej przewijającej się zarówno w książkach, jak i w artykułach napisanych przez Cardadala.

Praca ta składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów i zakończenia. Pierwszy rozdział ma charakter wprowadzający. Jego zadaniem jest przybliżenie celu i miejsca chrystologii wewnątrz teologii. Wskazano zarówno na źródła, na których opiera się hiszpański teolog w opracowywanej przez siebie chrystologii, jak i na metodę, jaką się w niej posługuje. Jest w nim również przedstawienie niektórych współczesnych ujęć chrystologii, które można określić mianem redukcjonistycznych, do których krytycznie odnosi się Cardedal, ponieważ nie oddają one w pełni tajemnicy Jezusa Chrystusa. W rozdziale tym zostają wreszcie wskazane zarówno istotne elementy, które powinny być zawsze uwzględniane w każdej chrystologii, jak i zadania i wyzwania, jakie stoją przed chrystologią dzisiaj.

Drugi rozdział poświęcony jest omówieniu głównych kategorii w oparciu, o które teolog z Salamanki tworzy i rozwija swoją chrystologię. Należą do nich: kategoria „spotkania”, kategoria „drogi”, kategoria „celu i tajemnicy”. Kategorie te są trzema istotnymi elementami,

które wchodzą w skład spójnego projektu chrystologicznego proponowanego przez Cardedala, którego celem jest zintegrowanie i oddanie w sposób możliwie najpełniejszy złożoności i bogactwa tajemnicy Jezusa Chrystusa.

Kolejne dwa rozdziały, tj. trzeci i czwarty, są próbą spojrzenia na osobę Jezusa Chrystusa z perspektywy historycznej (rozdział trzeci) i z perspektywy teologicznej (rozdział czwarty). Pierwsza z wymienionych perspektyw odpowiada podejściu właściwemu dla tzw. „chrystologii *implicite*”, dla której punktem wyjścia jest ziemska działalność Jezusa. Zasadniczym celem tej chrystologii jest dotarcie – na ile jest to dzisiaj możliwe – do faktów i wydarzeń z życia Jezusa (*ipsissima facta et ipsissima verba Jesu*), niezależnie od nadanej im później interpretacji teologicznej, a także do roszczeń wysuwanych przez Jezusa, za pomocą których odsłania to, kim jest i za kogo siebie uważa. Druga z kolei z perspektyw właściwa jest dla chrystologii, którą określa się dzisiaj mianem „chrystologii *explicite*”. Przyjmuje ona za punkt wyjścia refleksji o Jezusie zmartwychwstanie i to, co w wydarzeniu tym zostało objawione na temat Jezusa. Jej punktem dojścia jest natomiast preegzystencja Chrystusa. Cechą charakterystyczną tej chrystologii jest to, że jest ona odczytaniem ziemskiej historii Jezusa z Nazaretu w świetle wydarzeń paschalnych. Obecna jest w niej zatem teologiczna interpretacja osoby Jezusa z Nazaretu, dla której podstawą jest zmartwychwstanie Jezusa, w oparciu o które powstaje i kształtuje się wyznanie wiary w Jezusa jako Mesjasza, Zbawiciela i preegzystującego Syna Bożego. Dlatego rozdział ten koncentruje się na wydarzeniu zmartwychwstania Jezusa. Jego celem jest z jednej strony pokazanie zmartwychwstania jako wydarzenia teologicznego, chrystologicznego i apostołskiego, z drugiej zaś przedstawienie fundamentów wiary paschalnej i głównych filarów pierwotnego kerygmatu apostołskiego.

Rozdziały piąty i szósty poświęcone są problematyce zbawienia. Udzielają one odpowiedzi na pytanie, na jakiej podstawie Jezus Chrystus został uznany przez Kościół za jedynego Pośrednika zbawienia i Odkupiciela wszystkich ludzi. Zasadniczym zadaniem rozdziału piątego jest przybliżenie i wyjaśnienie tej kwestii na drodze analizy tekstów *Nowego Testamentu*. Głównym natomiast celem rozdziału szóstego jest pokazanie tego, czym jest zbawienie i jak było ono, z jednej strony, rozumiane i wyjaśniane na przestrzeni wieków, z drugiej zaś, jak jest ono

postrzegane i interpretowane dzisiaj. Dlatego w rozdziale tym zostaną zaprezentowane i omówione najpierw główne modele zbawienia obecne w *Nowym Testamencie* i klasyczne aksjomaty soteriologiczne opracowane w okresie patrystycznym, następnie zaś współczesne modele soteriologiczne i ich rozumienie proponowane przez hiszpańskiego teologa. Zwieńczeniem rozdziału będzie refleksja na temat miłości Bożej, która traktowana jest przez Cardedala jako podstawowa kategoria soteriologii chrześcijańskiej. Zostaną także zasygnalizowane zadania i problemy, jakie stoją przed soteriologią dzisiaj.

Rozdział siódmy koncentruje się na omówieniu kształtowania się wiary Kościoła w Jezusa Chrystusa, którego wyrazem są sobory chrystopologiczne. Przedmiotem tego rozdziału będzie zatem analiza dotycząca nauczania soborowego i jego ocena zaproponowana przez Cardedala.

Rozdział ósmy poświęcony jest wyjaśnieniu tajemnicy wcielenia. W związku z tym najpierw zostanie pokazane to, co możemy powiedzieć na temat wcielenia w oparciu o analizę pism zarówno *Starego*, jak i przede wszystkim *Nowego Testamentu*. Następnie zostanie przybliżone rozumienie wcielenia jako wydarzenia, paradoksu i tajemnicy. W dalszej części zostanie udzielona odpowiedź na pytanie o motyw i cel wcielenia Syna Bożego, oraz na pytanie, co oznacza pojęcie „unia hipostatyczna” i jak wyjaśnia je hiszpański teolog. Będzie w nim wreszcie mowa o świadomości Jezusa Chrystusa, ponieważ jest ona następstwem i konsekwencją wcielenia Syna Bożego i zjednoczenia hipostatycznego. Rozdział ten zamknie refleksja poświęcona przedstawieniu nowego obrazu i oblicza Boga, jaki zostaje objawiony we wcieleniu.

Ostatni rozdział traktuje o istocie i wiarygodności wiary w Chrystusa w kontekście współczesnej kultury. Jego celem jest przedstawienie i wyjaśnienie istotnych treści wiary zarówno samych w sobie, jak i w dialogu ze współczesną historią i kulturą oraz ukazanie znaczenia, jakie objawienie chrześcijańskie ma dla ludzi żyjących dzisiaj. Dlatego na początku powiemy o wpływie, jaki chrześcijaństwo wywarło i odciśnęło, według Cardedala, na kulturze europejskiej. Następnie wskażemy na dialog z kulturą i współczesnością jako tzw. „miejsce zewnętrzne teologii”, tzn. miejsce, które stawia konkretne wyzwania przed teologią, a zarazem musi być brane pod uwagę w tworzeniu teologii, by mogła ona poznać adresata swojego przepowiadania i odpowiedzieć na stawiane przez niego pytania w świetle objawienia Bożego. Ważność tego

miejsca polega na tym, że pozwala ono ukonkretnić i uaktualnić dyskurs teologiczny i przyczynia się do tego. W dalszej części skupimy się na pokazaniu tego, co stanowi istotę objawienia Bożego i niezbywalną istotę chrześcijaństwa, jak również na przedstawieniu zaproponowanego przez Cardedala integralnego i całościowego ujęcia chrześcijaństwa, tj. takiego, które włącza i obejmuje całą złożoność i bogactwo wiary chrześcijańskiej. Na końcu natomiast zostanie omówiona nowość chrześcijaństwa, która wyraża się w tym, że Jezus Chrystus jest ludzką twarzą Boga.

Intencją niniejszej pracy jest, jak zostało powiedziane, przedstawienie chrystologii integralnej w ujęciu Olegaria Gonzáleza de Cardedal. Odwołuje się ona do różnych publikacji i opracowań, jednak zasadniczym jej źródłem są publikacje hiszpańskiego teologa. Obecne w niej przekłady cytatów mają charakter autorski z wyjątkiem tych, które zostały zaczerpnięte z polskiej literatury przedmiotu.

ROZDZIAŁ I

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

W centrum wiary chrześcijańskiej znajduje się osoba, życie, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. Jego bowiem „osoba i dzieło są źródłem, centrum i końcem, alfą i omegą tego, co chrześcijaństwo oznacza i głosi światu”¹³. Dlatego nie ma chrześcijaństwa ani też teologii chrześcijańskiej bez Chrystusa. Nie ma także chrześcijaństwa i teologii chrześcijańskiej bez Kościoła, który odkrył tajemnicę Chrystusa, żyje nią i ją wyjaśnia. Wyjaśnienie to domaga się uzasadnienia nie tylko z perspektywy wiary, lecz także z perspektywy naukowej. Zakłada ono zatem z jednej strony dane pochodzące z objawienia, z drugiej zaś poddanie ich analizie systematycznej i metodycznej. Analizą tą zajmuje się dział teologii nazywanej chrystologią. Jest ona refleksją systematyczną zmierzającą do rozumowej asymilacji – za pośrednictwem teoretycznej analizy – „podstaw wydarzenia Chrystusa i jego historycznego przekazu dokonanego w świadectwie Jezusowych uczniów o Chrystusie i w wierze Kościoła”¹⁴.

Rozdział ten ma charakter wprowadzający. Pozwala na zapoznanie się z głównymi założeniami chrystologii opracowywanej przez hiszpańskiego teologa. Dlatego na początku zostanie najpierw omówiony cel i miejsce chrystologii wewnątrz teologii chrześcijańskiej tak, jak to widzi O. González de Cardedal. Następnie zostaną przedstawione źródła, na których opiera on swoją chrystologię, i metoda, którą się w niej posługuje. W końcowej części zostaną omówione redukcjonistyczne ujęcia chrystologii i aktualne trudności, na jakie napotyka ona dzisiaj. Zostaną także przedstawione niezbywalne elementy, które powinny być zawsze brane pod uwagę, zdaniem hiszpańskiego teologa, w każdym opraco-

¹³ Jacques DUPUIS, *Wprowadzenie do chrystologii*, 9.

¹⁴ Gerhard Luwig MÜLLER, *Chrystologia - nauka o Jezusie Chrystusie*, tłum. Wiesław Szymona (Kraków: Wydawnictwo M, 1998), 34.